

Умінська Ольга
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальність 013 Початкова освіта,
Житомирський державний університет імені Івана Франка;
науковий керівник: Дубасенюк Олександра,
доктор педагогічних наук, професор,
Житомирський державний університет імені Івана Франка

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ПОНЯТТЯ «ПЕДАГОГІЧНА МАЙСТЕРНІСТЬ»

Актуальність. Термін «педагогічна майстерність» – неоднозначний та багатоаспектний, тому у вітчизняній літературі немає єдиного визначення цього поняття. Це пов'язане з тим, що категорійний апарат педагогічної науки продовжує розвиватися, оскільки кожен з науковців має власну позицію щодо існуючих підходів до розробки й уточнення педагогічних понять. Концепт «педагогічна майстерність» постійно збагачується новими підходами, оскільки науковці використовують міждисциплінарні напрацювання, зокрема у сфері психології та філософії.

Аналіз актуальних досліджень. Проблема визначення сутності і змісту педагогічної майстерності розглядається у працях вітчизняних науковців, серед яких – Є. Барбіна, Л. Крамущенко, І. Кривоніс, А. Кузьмінський, О. Пехота, І. Підласий, Д. Пашенко, В. Семиченко, І. Зязюн. Аналіз майстерності вчителя в ретроспективному аспекті став предметом вивчення таких науковців, як О. Лавріненко, А. Козир, О. Гаманюк. Спробу узагальнити різні підходи до трактування дефініції «педагогічна майстерність» зробили: О. Капченко, В. Ковальчук, С. Моїсеєв, Л. Куліненко, Ю. Кузьменко, Г. Федюк, О. Бобирева, І. Олійник, С. Бобровицька, Д. Кисіль, О. Ласточкіна Т. Мочан та ін. Кількість досліджень, присвячених обґрунтуванню основ педагогічної майстерності, постійно зростає, проте пошук однозначних підходів до пояснення цього поняття у сучасних педагогічних дослідженнях потребує більшої уваги.

Мета дослідження: узагальнити наявні трактування терміну «педагогічна майстерність» та сформулювати вірогідне визначення поняття.

Для детального аналізу смислових характеристики досліджуваного феномена доцільно визначитися з супутніми термінами, якими послуговуються вчені, зокрема «педагогічна діяльність», «педагогічна культура», «педагогічна компетентність», «педагогічна творчість». М. Кабиш, узагальнюючи різні визначення, підсумувала, що усі вони є взаємопов'язаними та близькостпорідненими, але не є тотожними. Таким чином, педагогічна майстерність постає найвищим рівнем розвитку педагогічної діяльності, яка ґрунтується на компетентності вчителя. Педагогічна культура, яка базується на творчості, є поєднанням професійних якостей з педагогічною компетентністю, які разом створюють педагогічну майстерність [4].

Деякі науковці водночас вживають терміни «педагогічна майстерність» та «професійна майстерність». Ми погоджуємось з думкою В. Куценко, яка зазначає, що термін «професійна майстерність» є набагато ширшим, ніж «педагогічна майстерність», адже окрім виконання функцій педагогічного процесу передбачає і науково-дослідну роботу [6], тому ці поняття не є тотожними.

Ще одна низка термінів, яка потребує уточнення і розрізнення, це «педагогічна майстерність», «педагогічна творчість» та «педагогічний професіоналізм». Спираючись на дослідження Н. Гузій, визначаємо, що усі наведені терміни утворюють ієрархічний ряд «педагогічна майстерність»→ «педагогічна творчість»→ «педагогічний професіоналізм», де педагогічна майстерність та педагогічна творчість є чинниками професіоналізму, а також етапами його розвитку [1].

Для встановлення сутності та уточнення трактування терміну «педагогічна майстерність» ми проаналізували визначення педагогів-класиків та сучасних науковців. У процесі роботи застосували якісно-кількісний метод – контент-аналізу, «який характеризується об'єктивністю висновків і строгістю процедури та полягає у квантифікаційній обробці тексту з подальшою інтерпретацією результатів» [6, с. 44].

В основу проведення процедури контент-аналізу покладено етапи, запропоновані О. Дубасенюк [2], які широко застосовуються в сучасних наукових працях.

На першому етапі аналізу було визначено тему, завдання та гіпотезу дослідження. Тема: педагогічна майстерність. Завдання: сформулювати уточнене та обґрунтоване визначення терміну «педагогічна майстерність». За основу взято дефініцію І. Зязюна, яка є найбільш цитованою в наукових джерелах: «Педагогічна майстерність – це комплекс властивостей особистості, що забезпечує самоорганізацію високого рівня професійної діяльності на рефлексивній основі» [3, с. 25]. На даному етапі, також, здійснено відбір наукових джерел (монографії, автореферати дисертацій, словникові видання, навчальні посібники, методичні матеріали, публікації у збірниках наукових статей, матеріали конференцій), які підлягали аналізу. Вибірка склала 43 дефініції поняття «педагогічна майстерність». Семантичним ядром пошуку на цьому етапі були поняття «педагогічна майстерність», «майстерність вчителя». Зібрана та систематизована джерельна база стала основою для укладання матриці конструювання тексту.

На другому етапі дослідження було визначено категорії та одиниці аналізу, контекстуальні одиниці та одиниці підрахунку. Категорії аналізу підбиралися за допомогою таких запитань: «Що?», «Яке?», «З якою метою?». Ці відповіді склали смислові єдності, в яких можна було порахувати повторювані слова або їх синоніми. Одиницями аналізу (елементами змісту документа, що виступали мовними одиницями для подальшого вимірювання) було обрано слово і словосполучення. Контекстуальні одиниці – речення. Одиниці підрахунку – частота повторів мовних одиниць (слів та синонімічних словосполучень).

На третьому етапі було укладено класифікатор дослідження, одержані результати систематизували у таблиці, що містить категорії аналізу, категоріальні ознаки, та кількість авторів у числовому та відсотковому співвідношенні. В результаті дослідження було визначено 11 категорій, які характеризують сутність поняття «педагогічна майстерність», серед них обрали 4, які є найбільш повторюваними. Підрахунок проводився з урахуванням не тільки дослівного повтору, а й усіх словосполучень близьких за значенням.

Більшість авторів – 16 (37,2%) – трактують педагогічну майстерність як системне утворення інтеграційного характеру, яке поєднує професійні компетентності (комплекс наукових знань, умінь і навичок методичного

мистецтва) та особистісні якості (Н. Гузій, В. Волканова, Л. Пуховська, О. Дубасенюк, Є. Барбіна, І. Олійник та ін.). В другій категорії 15 дефініцій (32.5%), що розглядають педагогічну майстерність як найвищий рівень професійної діяльності (С. Гончаренко, Н. Кузьміна, М. Дьяченко, Л. Кандибович та ін.), найвищу форму активності особистості вчителя у професійній діяльності (Н. Теличко). Інші науковці (Б. Андрієвський, Л. Пермінова, Г. Кособуцька, І. Зязюн та ін.) – 12 (27,9%) – розуміють майстерність як комплекс якостей/властивостей особистості. Наступний блок визначень, визначає майстерність як мистецтво виховання і навчання (І. Карпов, Г. Хозяїнов, О. Мороз, В. Омеляненко, Л. Кайдалова, Н. Щокіна, Т. Вахрушева), як досконале, творче виконання педагогом своїх професійних функцій на рівні мистецтва (С. Сисоєва, Ю. Підборський), а також, як складову педагогічного мистецтва (І. Зайченко, О. Антонова).

В другій частині таблиці відображено результати підрахунку найбільш істотних категоріальних ознак досліджуваного поняття, які відображають його специфіку. Більшість авторів (14 – 32,5%) визначають, що педагогічна майстерність забезпечує високий рівень самоорганізації педагогічної діяльності, що виявляється у досконалому володінні засобами, методами та прийомами суб'єкт-суб'єктної взаємодії, а також арсеналом педагогічних умінь і навичок. На уміле конструювання педагогічного процесу, яке дозволяє ефективно організувати навчально-пізнавальну діяльність здобувачів освіти, звертають увагу 12 дослідників (27,9%). Спорідненою категоріальною ознакою є успішне розв'язання педагогічних задач, яка відмічається в 7 визначеннях (16,2%). 9 авторів (В. Кремінь, Л. Кайдалова, Н. Щокіна, Т. Вахрушева, Н. Теличко, І. Андросчук та ін.) – 20,9% – акцентують увагу на вияв творчої активності особистості, творчу ініціативу та творчий потенціал. Ряд дослідників (Н. Кузьміна, Ю. Підборський, Є. Барбіна, Л. Михайлова, О. Пагава, О. Проніна) відзначають важливість результативності педагогічної дії, яка має забезпечити досягнення оптимальних результатів, високого рівня інтелектуального та морально духовного розвитку учня.

Не менш важливими, на нашу думку, є ознаки: «постійно удосконалюється» (4-9,3%), «набувається з педагогічним досвідом» (3-6,9%), «здатність до неперервної освіти впродовж життя» (4-9,3%), «ґрунтується на гуманізмі» (3-6,9%).

**Результати розробки категорійного апарату поняття
«педагогічна майстерність» і реєстрації одиниць аналізу (фрагмент)**

№	Категорії аналізу	Одиниці рахунку (частотний розподіл значення показника)	Значимість розподілу показника (\approx %)
1.	Системне утворення інтеграційного характеру, (комплекс наукових знань, умінь і навичок методичного мистецтва та особистісні якості)	16	37,2
2.	Найвищий рівень професійної діяльності	15	34,8
3.	Комплекс властивостей особистості	12	27,9
4.	Мистецтво виховання і навчання	9	20,9
5.	...		
Категоріальні ознаки			
1.	Забезпечує високий рівень самоорганізації педагогічної діяльності, високу якість	14	32,5
2.	Ефективно організовувати педагогічний процес	12	27,9
3.	Вияв творчої активності особистості	9	20,9
4.	Виявляється в успішному розв'язанні педагогічних задач	7	16,2

Завершувальний етап полягав у підрахунку результатів та представленні вірогідного визначення поняття «педагогічна майстерність». На основі порівняння частоти використання категорій та категоріальних ознак, підсумовуючи різні точки зору на сутність досліджуваного поняття, сформулювали таке визначення: педагогічна майстерність – це системне утворення інтеграційного характеру (особистісні якості та професійні компетентності), що забезпечує

найвищий рівень професійної діяльності та її самоорганізації, який виявляється в досконалому та творчому виконанні педагогом своїх професійних функцій на рівні мистецтва, в умінні ефективно організовувати педагогічний процес, успішно вирішувати педагогічні завдання та досягати оптимальних результатів, ґрунтується на гуманізмі, постійно вдосконалюється, розвивається в процесі набуття педагогічного досвіду та неперервної освіти впродовж життя.

Висновки. Отже, виявлені психолого-педагогічні особливості педагогічної майстерності є суттєвими чинниками, що характеризують професію вчителя на сучасному етапі розвитку освіти. На нашу думку, визначення цієї категорії надалі буде змінюватися й варіюватися у зв'язку з подальшими змінами орієнтирів освітньої парадигми щодо навчання та виховання молодого покоління. Перспективними вважаємо дослідження актуальних концептів формування, розвитку та вдосконалення педагогічної майстерності.

Список використаної літератури:

1. Гузій Н.В. Педагогічна творчість, майстерність, професіоналізм у контексті акмепрофесіогенезу освітянських кадрів. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова*. Серія 16 : Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики. 2016. Вип. 26. С. 11-15. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_016_2016_26_5.
2. Дубасенюк О.А. Методологія та методи науково-педагогічного дослідження: навч.-методичний посібник. Житомир: Полісся, 2018. 256 с.
3. Зязюн І.А., Крамущенко Л.В., Кривонос І.Ф. та ін. Педагогічна майстерність: підручник. Київ: Вища школа, 2008. 376 с.
4. Кабиш М. Суть і структура педагогічної майстерності викладача загальноосвітніх дисциплін закладу професійної освіти. *Професійна педагогіка*. 2021. Том 2, № 23. С. 108–118. URL: <https://doi.org/10.32835/2707-3092.2021.23.108-118>
5. Костенко Н. В. Іванов В.Ф. Досвід контент-аналізу: Моделі та практики: Монографія. Київ: Центр вільної преси, 2003. 141 с.
6. Куценко В.Г. Про сутність професійної майстерності вчителя. Полтава: ПДПУ, 1985. 171 с.